

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยภูมิ” เป็นการวิจัยและพัฒนา (R & D - Research and Development) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR – Participatory Action Research) กระบวนการวิจัยมี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่แรก ศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Document Study) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ขั้นตอนที่สอง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ใช้การวิจัยภาคสนาม
ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บท

1.1 การศึกษาเอกสาร การศึกษาเอกสารเพื่อกำหนดกรอบคำถามการวิจัยและแนวทางการปฏิบัติการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ (Primary sources) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources)

1.2 การวิจัยเชิงสำรวจ ในขั้นนี้เป็นการสำรวจสภาพและปัญหาในภาพรวมการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน เพื่อวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาในขั้นที่สอง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชนจังหวัดชัยภูมิ

ในขั้นตอนนี้เป็นการนำรูปแบบที่สังเคราะห์ได้จากกรณีศึกษามาทดลองใช้กับกรณีศึกษาแห่งที่ 2 ที่กำลังประสบปัญหาในการจัดการศึกษา ในขั้นที่ 2 นี้มีลำดับขั้นการดำเนินงานดังต่อไปนี้

2.1 การคัดเลือกชุมชน (Field) ผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง จังหวัดชัยภูมิเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกจำนวน 2 ชุมชนเป็นกรณีศึกษา ในเบื้องต้นผู้วิจัยสำรวจหาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่ประกอบวิสาหกิจชุมชนและกำลังประสบกับปัญหาของการดำเนินการและการจัดการ โดยอาศัยเกณฑ์ ดังนี้

2.1.1 ชุมชนมีความเต็มใจ และยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย

2.1.2 พิจารณาจากผลการรวมคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยที่แกนนำและนักวิชาการท้องถิ่นมองเห็นบทบาทความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน ที่มีต่อความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะทัศนคติทางบวกของผู้นำหรือแกนนำท้องถิ่นต่อการทำงานร่วมกันของชุมชน

2.1.3 คัดเลือกกรณีศึกษาจำนวน 2 ชุมชน

2.2 การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม

ผู้วิจัยเตรียมตัวทำงานภาคสนามโดยการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนเพื่อให้สามารถเข้าไปอยู่ในชุมชนได้อย่างกลมกลืนโดยมีกิจกรรมดังนี้

2.2.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแผนที่เส้นทางในชุมชน หน่วยงานที่สำคัญ และผู้นำชุมชน เพื่อวางแผนการเดินทางรวมทั้งแผนผังเกี่ยวกับชุมชนในเบื้องต้น

2.2.2 การศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพจากเอกสาร ตำราต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อลงไปปฏิบัติงานจริงในโรงเรียนและชุมชน

2.2.3 การกำหนดบทบาทของผู้วิจัยในชุมชน ในเบื้องต้นผู้วิจัยวางแผนแสดงบทบาท 2 บทบาท ได้แก่ การทำหน้าที่เป็นสมาชิกในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้ปกครองและชุมชน ส่วนอีกบทบาทหนึ่งคือ การทำหน้าที่เป็นนักวิจัยที่จะเข้าไปกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.2.4 การกำหนดแผนการศึกษาภาคสนาม ก่อนลงมือทำงานจริงในภาคสนามโดยกำหนดกรอบในการดำเนินการดังตารางต่อไปนี้

2.3 กรอบการทำงานภาคสนาม ดังแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 กรอบการทำงานภาคสนาม

ระยะเวลา	กิจกรรม	แหล่งข้อมูล/เป้าหมาย
ระยะที่ 1 การสร้างความสัมพันธ์	1. การสร้างความสัมพันธ์ 2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชน	ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่
ระยะที่ 2 วิเคราะห์ปัญหาและวางแผนปฏิบัติ	1. รวมกลุ่มไม่เป็นทางการ 2. การเก็บข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน 3. การให้ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน	ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่
ระยะที่ 3 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์	1.การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน 2.การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบท ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการร่วมปฏิบัติตามแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน 3.การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมและดำเนินการตามแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน	ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่
ระยะที่ 4 การร่วมรับผิดชอบ	1. ชุมชนร่วมวิเคราะห์ความสำเร็จหรือความล้มเหลว 2.ชุมชนร่วมหาแนวทางในการพัฒนาแผน	ผู้วิจัย ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง อาสาสมัคร

	แม่บทวิสาหกิจชุมชน 3. ดำเนินการตามแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน	เจ้าหน้าที่
--	--	-------------

2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมกับตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการวิจัย และเนื่องจากในการวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มนักวิชาการ แกนนำชุมชนที่จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงใช้แบบสอบถามประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 4 ชุด (สามารถ กมขุนทด , 2548 , ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, 2542)

2.4.1 แบบสำรวจความคิดเห็นของชุมชนต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.4.2 แบบสำรวจความคิดเห็นและความตระหนักต่อบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน พัฒนาขึ้นเพื่อสำรวจความคิดเห็นของชุมชนต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.4.3 แบบสอบถามความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อการส่งเสริมการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.4.4 แบบสัมภาษณ์

2.5 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระยะได้แก่ ระยะแรก การศึกษาสภาพ ปัจจัยที่เอื้อ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน เป็นการวิจัยเอกสาร (Document research) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) และระยะที่สอง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งผู้วิจัยเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน โดยวางตัวตั้งในฐานะนักวิจัยที่ต้องเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และในฐานะผู้ให้ข้อมูล/กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน

ภาพรวมของวิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จึงเน้นที่วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชนปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความร่วมมือของชุมชน ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ วิธีดังนี้

2.5.1 การสังเกต (Observation) ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตพฤติกรรมชุมชน รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนโดยอาศัยกรอบการสังเกตของ Lofland (1971 อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2540) 6 ประเด็น คือ

2.5.1.1 การกระทำ (Acts) คือ พฤติกรรมชุมชนแสดงออกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน เพื่อดูการแสดงออกหรือการแสดงพฤติกรรมบุคคล

2.5.1.2 กิจกรรม (Activities) คือ พฤติกรรมการทำงานหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างชุมชน เพื่อออกแบบแผนพฤติกรรม ขั้นตอน กระบวนการของกลุ่ม

2.5.1.3 ความหมาย (Meanings) คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างชุมชนที่แสดงออกมาเป็นคำพูดหรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.5.1.4 การมีส่วนร่วม (Participatory) คือ การพิจารณาบทบาทชุมชนที่มีต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.5.1.5 ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

2.5.1.6 สถานที่ (Setting) คือ สถานการณ์และสภาพที่เกิดขึ้นภายในและนอกชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล วัฒนธรรม เจตคติ ความเชื่อ

2.5.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากบุคคลหลายกลุ่ม ใช้การสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้วางไว้โดยพยายามศึกษาความจริงจากผู้ถูกสัมภาษณ์ให้มากที่สุด

2.5.2.1 การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Formal interview) เป็นการสัมภาษณ์เบื้องต้นก่อนการทำการวิจัยในภาคสนามโดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ชุมชน และแกนนำชุมชนก่อนตัดสินใจเลือกกรณีศึกษา

2.5.2.2 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยเน้นการพูดคุยกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในชุมชน มี 3 ลักษณะคือ

2.5.2.2.1 แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบของผู้ให้ข้อมูล

2.5.2.2.2 แบบเจาะลึก (In-depth interview)

2.5.2.2.3 แบบตะล่อมกล่อมเกลา (Probe)

2.5.3 การสนทนากลุ่ม (Focus group) ใช้การสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และนักวิชาการท้องถิ่น

2.5.4 การวิเคราะห์เอกสาร (Document analysis) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาดูเอกสารทั้งในและนอกชุมชน

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทำการ ลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจัดกระทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอนสุดท้ายนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ไปเขียนรายงานการวิจัย

2.6.1 การลดทอนข้อมูล (Data reduction) ผู้วิจัยนำข้อมูลภาคสนาม (Field note) มาวิเคราะห์หลังหัวข้อที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เช่น การดำเนินกิจกรรม/โครงการ ปัญหา อุปสรรค การแก้ไขปัญหา ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรค เป็นต้น

2.6.2 การตรวจสอบข้อมูล การลงพื้นที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม ผู้วิจัยเน้นวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบเอกสาร การสนทนากลุ่ม เป็น

ต้น การตรวจสอบความตรงของข้อมูลได้ทำควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลเดียวกันจากเวลา สถานที่ และแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน และทำการตรวจสอบควบคู่ไปกับบันทึกการสังเกต พฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ (Field notes) สำหรับผลการตอบแบบสอบถาม แบ่งการตรวจสอบเป็น 2 ส่วนคือ โดยผู้วิจัยเอง และการตรวจสอบโดยผู้รู้ในชุมชนจำนวน (Key informants) 5 ท่าน สำหรับเกณฑ์การคัดเลือกผู้รู้ในชุมชน คือ 1) เป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 10 ปี และรู้รายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเป็นอย่างดี 2) เป็นผู้ที่บุคคลในชุมชนให้การยอมรับว่ามีความเป็นกลาง ไม่มีความฝักใฝ่ทางการเมืองหรือตำแหน่งทางการเมือง 3) เป็นผู้ที่อยู่อาศัยดีและยินดีให้ความร่วมมือโดยเห็นแก่ประโยชน์ของชุมชน 4) เป็นผู้ที่มีบุคลิกตรงไปตรงมา กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ 5) เป็นผู้ที่มั่นใจว่าสามารถเก็บความลับได้ดี และไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการวิจัยนี้

2.6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลหลายลักษณะและทำการวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบความตรงของข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลภาคสนาม (Field notes) ที่เก็บรวบรวมมาได้ วิเคราะห์หามองหาความหมาย ความคล้ายคลึง ความแตกต่างในลักษณะของสมมติฐานย่อย ๆ แล้วทดสอบสมมติฐานจนได้ข้อยืนยันที่ชัดเจนจากข้อสรุปย่อยไปสู่ข้อสรุปใหญ่ นำเสนอผลการวิเคราะห์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ

2.7 ขั้นตอนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน (PAR)

ผู้วิจัยนำรูปแบบที่ได้ เพื่อการพัฒนาชุมชน ตามขั้นตอนย่อยดังต่อไปนี้

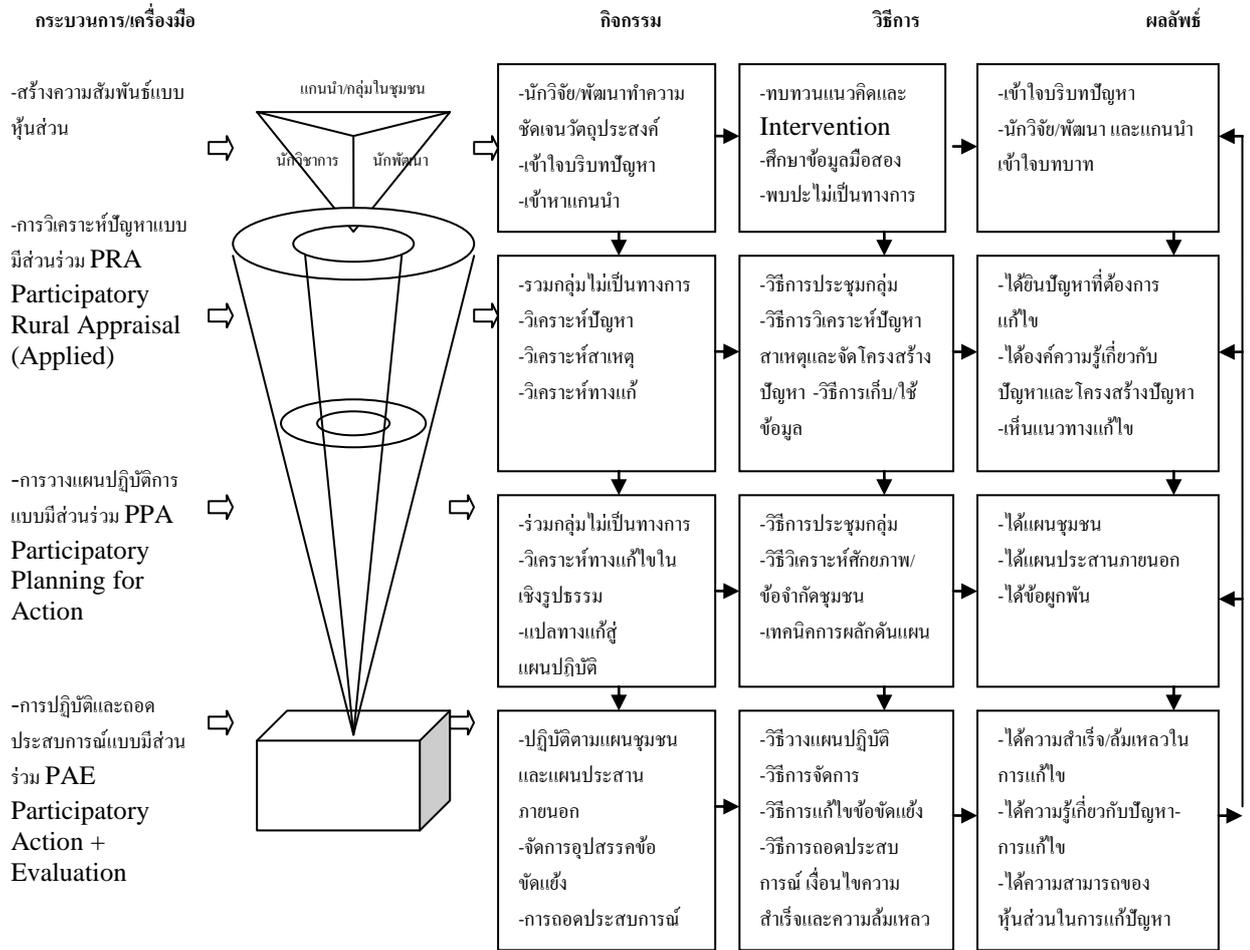
2.7.1 การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน (Rapport)

2.7.2 การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (PRA)

2.7.3 การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PPA)

2.7.4 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (PAE)

ทั้ง 4 ขั้นตอนสรุปได้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

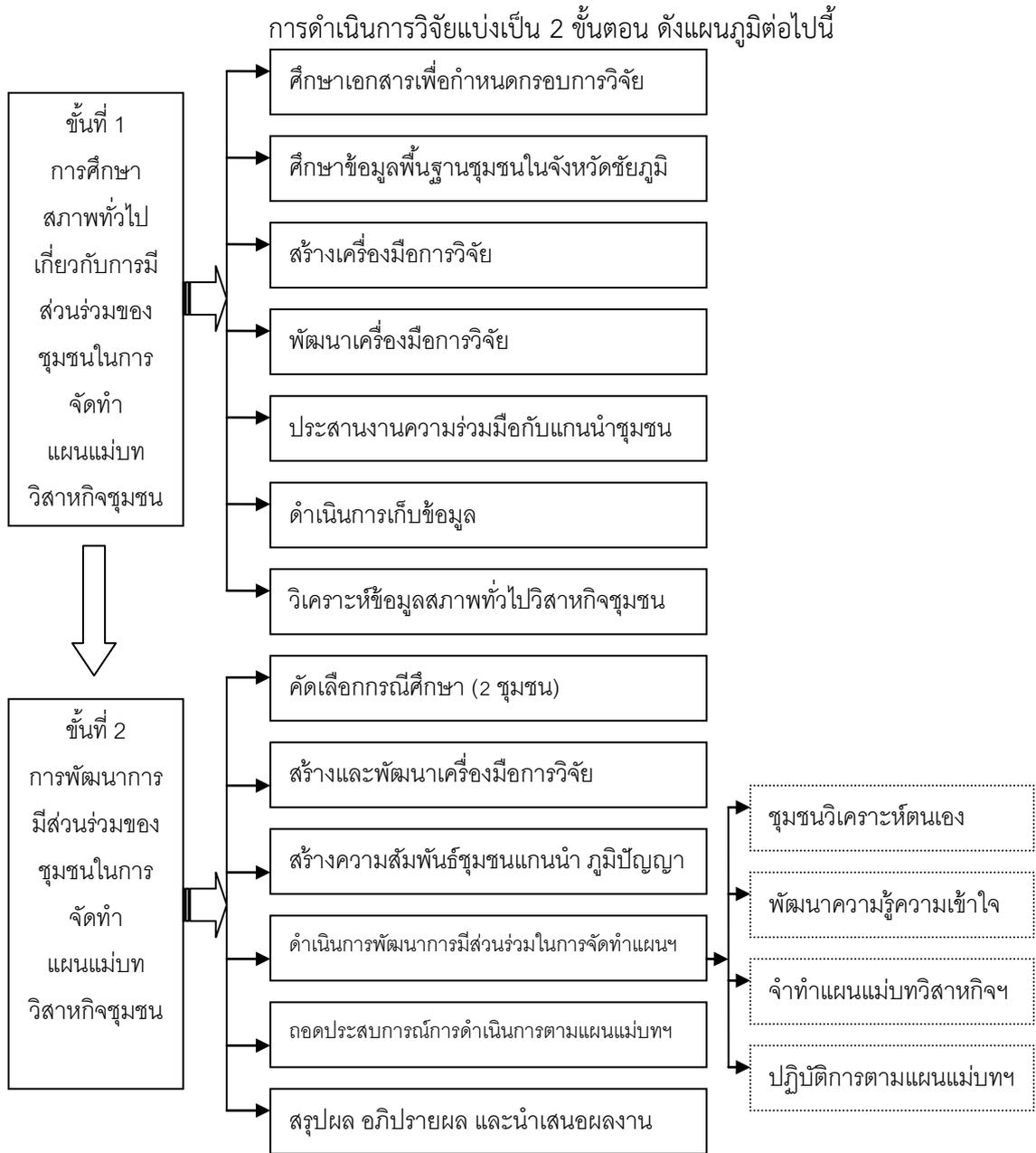
ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน(PAR)
ที่มา : สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร. 2546 : 81

2.8 การนำเสนอกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน

เป็นการศึกษาที่สรุปจากบทเรียนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัย
นำเสนอเป็นกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน เป็น
พฤติกรรมทางสังคมหรือพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือกันในทุก
ขั้นตอนของนักวิชาการ นักพัฒนา และแกนนำชุมชน

2.9 สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 3.2 แผนภาพ สรุปขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย

2.10 ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

ระยะเวลาทำการวิจัยทั้งหมด 12 เดือน ตั้งแต่ เดือน 1 ตุลาคม 2558 ถึง เดือน 30 กันยายน 2559 โดยมีแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ จำแนกดังนี้

1. การเตรียมข้อมูลในพื้นที่และการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง 1 เดือน (ตุลาคม 2558)
2. การติดต่อประสานงานชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ 1 เดือน (พฤศจิกายน 2558)
3. การสำรวจสภาพปัญหา ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน 2 เดือน (ธันวาคม 2558 – มกราคม 2559)
4. วิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล 1 เดือน (กุมภาพันธ์ 2559)
5. เตรียมข้อมูล คัดเลือกพื้นที่ภาคสนาม 1 เดือน (มีนาคม 2559)
6. ติดต่อประสานงานชุมชน สร้างความสัมพันธ์กรณีศึกษา เก็บข้อมูลพื้นฐาน 1 เดือน (เมษายน 2559)
7. จัดอบรมเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทวิสาหกิจชุมชน 6 วัน (ชุมชนละ 3 วัน ช่วงเดือน พฤษภาคม 2559)
8. นิเทศ ติดตาม การถอดประสบการณ์ของชุมชน และประเมินผลการดำเนินงานตามแผน 3 เดือน (พฤษภาคม – กรกฎาคม 2559)
9. วิเคราะห์ผล สรุปผล อภิปรายผล และนำเสนอรายงาน 2 เดือน (สิงหาคม-กันยายน 2559)